

ZNACZENIE KAUKAZU POŁUDNIOWEGO JAKO TRASY EKSPORTU ROPY I GAZU DLA KASPIJSKICH PAŃSTW PRODUCENTÓW PO KONFLIKCIE W GRUZJI

Konrad Zasztowt

KONFLIKT ZBROJNY W GRUZJI NIE WPŁYNAŁ NA ZMIANĘ SZLAKÓW EKSPORTU ROPY I GAZU Z AZERBEJDŻANU. POZOSTAJĄ ONE ZDETERMINOWANE PRZEZ ISTNIEJĄCĄ INFRASTRUKTURĘ PRZESYŁOWĄ, W TYM ZWŁASZCZA DWA KLUCZOWE RUROCIĄGI – ROPOCIĄG BAKU–TBILISI–CEYHAN (BTC) ORAZ GAZOCIĄG BAKU–TBILISI–ERZURUM (BTE). DLA KAZACHSTANU TRASA POŁUDNIOWOKAUKASKA OD DAWNA BYŁA PRZEDMIOTEM ZAINTERESOWANIA. REALNYM SZLAKIEM EKSPORTU SUROWCÓW STAŁA SIĘ STOSUNKOWO NIEDAWNO.

Obecnie eksport ropy przez Kaukaz Południowy stanowi niewielki udział w całościowym eksporcie tego surowca przez Kazachstan. W 2007 r. około 80 proc. ropy z Kazachstanu było eksportowane przez Rosję¹. Pozostałe 20 proc. eksportu było przesyłane w kierunku wschodnim – do Chin, a także drogą morską przez Morze Kaspijskie do Iranu i Azerbejdżanu². Znaczący wzrost eksportu ropy kazachskiej przez Kaukaz Południowy może mieć miejsce po 2012 r., kiedy produkcja ropy azerbejdżańskiej zmaleje, natomiast rozpoczęta zostanie eksploatacja kazachskiego złoża Kaszagan (planowana na 2013 r.). Jednak już obecnie Kazachstan zwiększa eksport trasą południowokaukaską – zarówno ropociągiem BTC, jak i trasą z baku do gruzińskich portów nad Morzem Czarnym.

Skala zaangażowania Kazachstanu w transport surowców przez Kaukaz Południowy będzie zależała od kilku czynników, między innymi od powodzenia projektów rozbudowy tras przesyłu kazachskiej ropy przez Rosję. Znaczne zwiększenie przepustowości ropociągu Tengiz–Noworosyjsk (Caspian Pipeline Consortium – CPC) i/lub Atyrau–Samara mogłoby ograniczyć zainteresowanie Kazachstanu trasą południowokaukaską. W chwili obecnej projekty rozbudowy rosyjskich szlaków transportu kazachskiej ropy znajdują się jednak w impasie. Nie wydaje się też, aby polityczna presja rosyjska – w tym pokaz siły militarnej w Gruzji – wpłynęły na decyzje Kazachstanu dotyczące szlaków eksportu węglowodorów.

Wojna w Gruzji pokazała skalę zagrożenia dla infrastruktury przesyłowej na Kaukazie Południowym. Rosyjską interwencję w Gruzji należy więc dodać do czynników

ryzyka, które muszą brać pod uwagę rządy państw kaspijskich, rozważając projekty eksportu ropy i gazu. Mimo to nie wydaje się, aby wpłynął on zasadniczo na ich strategię rozwoju tras eksportu węglowodorów.

Azerbejdżan nie ma poważnej alternatywy wobec szlaku południowokaukaskiego. Kluczowymi trasami eksportu surowców energetycznych pozostają dla Baku ropociąg Baku–Tbilisi–Ceyhan oraz gazociąg Baku–Tbilisi–Erzurum. O stopniu zainteresowania strony azerbejdżańskiej eksportem gazu w kierunku zachodnim świadczy między innymi chęć współfinansowania budowy gazociągu Nabucco. Jak dotąd Azerbejdżan był w tym projekcie postrzegany jedynie jako potencjalny dostawca surowca.

Dla Kazachstanu trasa południowokaukaska jest tylko jednym z możliwych wariantów eksportu ropy z pominięciem terytorium

1) Ropociągami Atyrau–Samara i Tengiz–Noworosyjsk (Caspian Pipeline Consortium – CPC).

2) Portami odbierającymi kazachską ropę są oprócz Baku, także irańska Neka oraz rosyjska Machaczkała. Zob.: *Kazakhstan. Country Analysis Brief*, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Kazakhstan/pdf.pdf>, luty 2008; A. Jarosiewicz, *Transport ropy przez Kaukaz jako priorytet w kazachskiej polityce eksportu ropy*, <http://www.osw.waw.pl/pub/Komentarze/2008/080624/Komentarze06.htm>, 23.06.2008.

Rosji. Jest to jednak opeja atrakcyjna ze względu na możliwość sprzedaży surowców po wysokich cenach europejskich. Nie gwarantuje tego wariant rosyjski ani jego azjatyckie alternatywy. Kazachska ropa ze złoża Tengiz już obecnie płynie do Ceyhanu. Na początku września 2008 r. wznowione zostały dostawy ropy kazachskiej kolejną do portu Batumi nad Morzem Czarnym. Wydaje się zatem, że znaczenie południowokaukaskiego szlaku eksportu ropy dla Astany będzie wzrastać.

Turkmenistan nie eksportuje swoich surowców trasą kaukaską. Od ponad dekady istnieją projekty eksportu gazu turkmeńskiego planowanym gazociągiem transkaspijskim (Trans-Caspian Gas Pipeline – TCGP) do Azerbejdżanu i stamtąd przez Gruzję oraz Turcję na rynki europejskie. Realizacja tych planów pozostaje jednak niepewna ze względu na szereg czynników, takich jak: spór turkmeńsko-azerbejdżański o podział dna Morza Kaspijskiego, aktywność rosyjskiej i chińskiej polityki w regionie, ograniczona skuteczność dyplomacji państw zachodnich. Nie wydaje się też, aby kwestia konfliktu w Gruzji należała do najważniejszych czynników hamujących realizację projektu TCGP.

Warunkiem dalszego rozwoju tras eksportu węglowodorów z regionu kaspijskiego jest zwiększenie zaangażowania europejskich państw – konsumentów w projekty energetyczne takie jak Nabucco.

BEZPOŚREDNIE SKUTKI KONFLIKTU ZBROJNEGO DLA TRANSPORTU WĘGLOWODORÓW

Wojna w Gruzji spowodowała przerwy w eksporcie surowców azerbejdżańskich oraz przesyłanych przez Morze Kaspijskie do Azerbejdżanu i kolejną do Gruzji surowców kazachskich. Negatywne skutki objęły uszkodzenia infrastruktury przesyłowej, a także stworzenie ryzyka jej zniszczeń, które skłoniło operatorów sieci przesyłowych do zawieszenia dostaw. W rezultacie przepływ gazu rurociągiem BTE został wstrzymany na dwa dni³. Ze względu na zniszczenie mostu kolejowego w Kaspi zawieszono zostały dostawy ropy kazachskiej kolejną do terminalu w Batumi nad Morzem Czarnym. Wznowiono je na początku września⁴. Transport ropy trasą BTC został wstrzymany przed wybuchem wojny w Gruzji, 6 sierpnia, z powodu pożaru na odcinku tureckim⁵. Ropociąg został ponownie uruchomiony po trzech tygodniach przerwy 25 sierpnia

2008 r.⁶ 12 sierpnia ze względów bezpieczeństwa został zamknięty ropociąg Baku–Supsa. Przez niemal trzy miesiące trasa ta pozostawała nieczynna, mimo że nie została uszkodzona w trakcie konfliktu.

Kierownictwo azerbejdżańskiego państwowego koncernu SOCAR tłumaczyło tę zwłokę oczekiwaniem na przekazanie przez stronę gruzińską dokumentów dotyczących eksploatacji rurociągu⁷. 5 listopada przesył ropy szlakiem Baku–Supsa został wznowiony⁸.

REAKCJA AZERBEJDŻANU

W rezultacie sierpniowej wojny w Gruzji Azerbejdżan zdecydował

się na przekierowanie eksportu niewielkiej części surowców z trasy południowokaukaskiej na inne kierunki – do Rosji i Iranu. Zastępca szefa azerbejdżańskiego państwowego koncernu SOCAR Elhar Nasirow, odnosząc się do sytuacji w Gruzji, stwierdził, że „nie jest dobrze trzymać wszystkie jajka w jednym koszyku, zwłaszcza jeśli ten koszyk jest bardzo delikatny”. Dodał też, że strona azerbejdżańska zdawała sobie sprawę z ryzyka niepokojów politycznych w Gruzji, nie spodziewała się jednak wojny⁹. Podobne deklaracje strony azerbejdżańskiej mają na celu podkreślenie jej niezależności w wyborze najlepszego kierunku tranzytu surowców. Ropociąg BTC pozostaje

3) Transport gazu trasą BTE został wstrzymany w dniach 12–14 sierpnia. *BP turns on Georgia gas taps*, <http://www.upstreamonline.com/live/article161060.ece>, 14.08.2008.

4) *Kazakhs Drop Georgian Port Plan, Citing Instability*, 22.09.2008.

5) Do zniszczenia rurociągu przyznała się terrorystyczna Partia Pracujących Kurdystanu (PKK). Fakt ten nie został oficjalnie potwierdzony przez stronę turecką. *PKK assumes responsibility for explosion of BTC*, <http://en.apa.az/news.php?id=86325>, 06.08.2008.

6) <http://www.prime-tass.ru/news/show.asp?id=811879&ct=news>

7) *Rovnag Abdullayev: Baku-Supsa Pipeline is technically ready for use*, <http://en.apa.az/news.php?id=89011>, 20.09.2008.

8) E. Watkins, *Baku-Supsa line reopens, BTC ships Kazakh oil*, http://www.ogj.com/display_article/344565/7/ONART/none/Trasp/1/Baku-Supsa-line-reopens,-BTC-ships-Kazakh-oil/, 05.11.2008.

9) I. Gorst, *Baku oil export switch likely to trouble west*, „Financial Times”, 24.09.2008.

jednak kluczową dla Azerbejdżanu trasą eksportu ropy, dla której nie ma poważnej alternatywy¹⁰.

Gruzja pozostaje dla Azerbejdżanu nie tylko strategicznie ważnym krajem tranzytowym, ale także rynkiem zbytu. O stałym zainteresowaniu strony azerbejdżańskiej Gruzją może świadczyć między innymi decyzja SOCAR o rozbudowie sieci stacji benzynowych w tym kraju w celu zwiększenia sprzedaży paliwa z obecnych 100 tys. do 150 tys. litrów na dobę¹¹.

Znaczenia dla Baku zachodniego kierunku eksportu gazu dowodzi niezmiennie poparcie Azerbejdżanu dla projektu Nabucco. We wrześniu 2008 r. azerbejdżański minister przemysłu i energetyki Natic Alijew nie wykluczył udziału Azerbejdżanu w projekcie Nabucco nie tylko jako dostawcy surowca, ale także jako inwestora¹².

Jednocześnie strona azerbejdżańska rozważa możliwość dywersyfikacji dróg eksportu gazu. Na początku czerwca 2008 r. szef Gazpromu Aleksiej Miller w trakcie spotkania z prezydentem İlhamem Alijewem wyraził chęć kupna azerbejdżańskiego gazu po cenie rynkowej (tj. obowiązującej na rynku europejskim). W końcu września

azerbejdżański portal ekonomiczny Trend Capital podał, że SOCAR rozważa podpisanie umowy swapowej z Rosją. Transakcja polegałaby na eksporcie azerbejdżańskiego gazu do Rosji w zamian za otrzymanie przez SOCAR w Turcji rosyjskiego gazu z gazociągu Błękitny Potok. Surowiec ten zostałby wykorzystany przez zakłady petrochemiczne Petkim, współnałeżące do SOCAR¹³. Przedstawiciele SOCAR wymieniają też Iran wśród potencjalnych nabywców azerbejdżańskiego gazu. Nie można wykluczyć, że Azerbejdżan zdecyduje się na eksport pewnej ilości gazu do Rosji i/lub Iranu. Wydaje się jednak, że podobnie jak w przypadku ropy, podkreślanie przez Azerbejdżan możliwości dywersyfikacji eksportu gazu jest przede wszystkim formą nacisku na zachodnich partnerów i elementem przetargowym. Strategicznym celem dla Azerbejdżanu pozostaje rozwój eksportu w kierunku zachodnim, w tym projekt Nabucco.

Nie bez znaczenia pozostaje dla strony azerbejdżańskiej sprzedaż gazu na rynku gruzińskim. 14 listopada, w trakcie szczytu energetycznego w Baku, SOCAR podpisał z gruzińskim ministrem energetyki Aleksandrem Chetaguri pięcioletnie memorandum o dostawach gazu do Gruzji. Zgodnie z tą

umową SOCAR utworzy przedsiębiorstwo – „córkę”, które zajmie się dystrybucją gazu na rynku gruzińskim, skupując uprzednio po ustalonych cenach surowiec otrzymywany przez Gruzję z tranzytu gazociągami BTE i z tranzytu gazu rosyjskiego¹⁴.

REAKCJA KAZACHSTANU

Początkowa reakcja Kazachstanu na konflikt zbrojny w Gruzji w sferze energetycznej nie była

przesadnie znacząca. Świadczy o tym chociażby przywrócenie dostaw kazachskiej ropy do terminalu Batumi już na początku września mimo ciągle napiętej sytuacji w Gruzji, w tym obecności wojsk rosyjskich w strategicznie ważnych regionach tego kraju. W końcu września Kazachstan wycofał się jednak z dwóch ważnych inwestycji w Gruzji: budowy terminalu zbożowego w Poti oraz budowy rafinerii w Batumi¹⁵. 7 października Kairgeldy Kabyldin, szef kazachskiego państwowego

-
- 10) Roczna przepustowość BTC wynosi 50 mln ton ropy, podczas gdy w przypadku ropociągu Baku–Noworosyjsk przebiegającego przez terytorium rosyjskie jest to tylko 5 mln ton. Również ilości surowca eksportowane z bakijskiego terminalu Sangaczal do irańskiego portu Neka (5 do 10 tys. baryłek ropy dziennie) nie są porównywalne z eksportem trasą BTC (1 mln baryłek ropy dziennie) czy nawet potencjalnym eksportem – po wznowieniu dostaw – trasą Baku–Supsa (przepustowość – 145 tys. baryłek dziennie). Zob.: *5,000 to 10,000 b/d swap of Azeri oil through Iran*, <http://www.shana.ir/newsprint.aspx?lang=en&newsid=133639>, 30.08.2008.
 - 11) *SOCAR Georgia do konca 2008 g. planirujet uweliczit' objom prodawajemogo na gruzinskom rynkie topliwa*, <http://www.oilru.com/news/81289/>, 01.08.2008.
 - 12) *Azərbaydzan məzət ucaştıwəat' w pröjəktə Nabukko w kəczəstwiə inwiəstora*, <http://www.day.az/print/news/oilgas/129654.html>, 05.09.2008.
 - 13) S. Aliyev, *Azərbaydzanskij gaz: iz Rossii w Turcyju*, <http://capital.trendaz.com/print.shtml?newsid+1304249&lang=RU>, 25.09.2008.
 - 14) S. Aliyev, *SOCAR Signs Five Years Memorandum on Gas Supply to Georgia*, <http://capital.trendaz.com/?show=news&newsid=1346123&catid=519&subcatid=481&lang=EN>, 14.11.2008.
 - 15) M. Laurelle, *Is Kazakhstan Disengaging from Georgia?*, <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4961/print>, 15.10.2008.

koncernu energetycznego KazMunaiGaz, nie wykluczył sprzedaży przedsiębiorstwa dystrybuującego gaz w stolicy Gruzji – KazTransGaz–Tbilisi. Kabyldin zapewnił jednak, że KazMunaiGaz nie zamierza wycofywać się z innych inwestycji w Gruzji, w tym ze „strategicznego” terminalu naftowego w Batumi¹⁶. Posunięcia KazMunaiGazu i rządu kazachskiego były podyktowane względami bądź ekonomicznymi, bądź politycznymi. Wśród tych pierwszych podwyższony stopień ryzyka inwestycji z względu na konflikt rosyjsko-gruziński wcale nie musiał być jedynym motywem. Rezygnację z budowy rafinerii w Batumi strona kazachska tłumaczyła między innymi wystarczającą na jej potrzeby wydajnością rafinerii Rompetrolu – rumuńskiego koncernu naftowego należącego w 75 proc. do KazMunaiGazu¹⁷. Polityczne motywy rezygnacji Kazachstanu z inwestycji w Gruzji z pewnością wiązały się z chęcią wykonania gestu wobec Rosji oczekującej poparcia swojej antygruzińskiej polityki. Kazachskie posunięcia można ocenić jednak jako taktyczne ustępstwo w celu realizacji długoterminowej strategii. Nie oznaczają one w żadnym wypadku trwałego wycofania się z planów wykorzystania Gruzji jako strategicznie ważnego korytarza transportu ropy.

Obecnie ropa eksportowana trasą południowokaukaską stanowi nieznaczny udział w całościowym eksporcie Kazachstanu. Eksport kazachskiej ropy tym szlakiem będzie jednak wzrastał. Trasa kolejowa z Baku do gruzińskiego terminalu Batumi pozostaje atrakcyjną dla strony kazachskiej opcją eksportu. Nie można wykluczyć w bliskiej przyszłości zgody Baku na eksport kazachskiej ropy trasą Baku–Supsa¹⁸. Jednym z ważnych elementów zwiększających zainteresowanie KazMunaiGazu przesyłem ropy do gruzińskich portów nad Morzem Czarnym jest możliwość ich dalszego transportu do Rumunii do wspomnianych rafinerii Rompetrolu. Inną atrakcyjną opcją dla strony kazachskiej jest transport ropy BTC. W chwili obecnej ropociąg ten jest niemal w pełni wykorzystywany na potrzeby transportu ropy azerbejdżańskiej. Mimo to już w pierwszych dniach listopada kazachska ropa ze złoża Tengiz popłynęła BTC¹⁹. Baku będzie zainteresowane znacznym zwiększeniem tranzytu ropy kazachskiej tą trasą po 2012 r., kiedy produkcja ropy ze złóż kaspjskich Azerbejdżanu zacznie się zmniejszać. Jednocześnie na 2013 r. planowany jest początek eksploatacji złoża Kaszagan. Wówczas produkcja ropy w Kazachstanie

znacznie wzrosnąć, co będzie się też wiązało z potrzebą eksportu nowymi trasami (w tym potencjalnie najatrakcyjniejszą BTC) lub rozbudową starych przez terytorium Rosji. W najbliższym czasie zwiększenie przepustowości tras rosyjskich nie będzie możliwe, gdyż cele Rosji i Kazachstanu (i obecnych w regionie zachodnich koncernów energetycznych) są rozbieżne. Strona rosyjska opóźnia rozszerzenie ropociągu Tengiz–Noworosyjsk (CPC) w celu skoordynowania go

z realizacją korzystnego dla niej projektu *by-passu* cieśnin tureckich ropociągu Burgas-Aleksandropolis. Opóźnianie przez Moskwę decyzji o zwiększeniu przepustowości CPC sprzyja aktywizacji działań Kazachstanu i amerykańskiego koncernu Chevron mających na celu eksport kazachskiej ropy przez Morze Kaspijskie do BTC tzw. Kaspijsko-Kazachskim Systemem Transportu²⁰. Roz-poczęcie dostaw ropy kazachskiej ze złoża Tengiz do ropociągu BTC, na razie w stosun-

-
- 16) *Kazakhstan to Sell Georgian Gas Asset*, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=19691>, 07.10.2008.
- 17) *Kazachskie firmy zrywają kontrakty gospodarcze z Gruzją*, „Rzeczpospolita”, 25.09.2008.
- 18) A. Jarosiewicz, *Transport ropy...*, s. 4.
- 19) Rosyjska „Niezwisimaja gazeta”, powołując się na źródło w koncernie BP, podała, że ropociągiem BTC ma popłynąć rocznie 5 mln ton ropy, a nie 2 mln, jak planowano wcześniej. Informacje te potwierdzają także przedstawiciele SOCAR. Zob.: *1st Kazakh oil shipment goes through BTC pipeline*, <http://www.ihl.com/bin/printfriendly.php?id=17475777>, 03.11.2008; S. Mamiedow, *Tengiz orientirujetsia na Zapad*, „Niezwisimaja gazeta”, <http://www.ng.ru/printed/217392>, 17.10.2008; E. Watkins, *BP to flow Kazakh oil through BTC pipeline*, „Oil Diplomacy”, http://www.ogj.com/display_article/342087/7/ONART/none/Trasp/1/BP-to-flow-Kazakh-oil-through-BTC-pipeline/, 08.10.2008; *Chevron to start Kazakh oil flow to BTC in October*, <http://www.reuters.com/article/marketsnews/idINLA52434520081010?rpc=33>, 10.10.2008.
- 20) Projekt Kaspijsko-Kazachskiego Systemu Transportu obejmuje zwiększenie przepustowości portu w Aktau oraz budowę nowego portu Kuryk i rurociągu do przesyłu ropy ze złóż Tengiz i Kaszagan położonych w północnej części Morza Kaspijskiego. Przepustowość nowego ropociągu (Eksene–Kuryk) ma wynosić początkowo 25 mln ton ropy rocznie i wzrastać aż do 56 mln. A. Jarosiewicz, *Transport ropy...*, s. 2.

kowo niewielkich ilościach, świadczy o tym, że projekt ten przechodzi z etapu planów do realizacji.

Jednocześnie Kazachstan rozwija także chiński i irański kierunek eksportu ropy. Trwa budowa środkowej nitki rurociągu, który umożliwi transport tego surowca do Chin z zachodniego Kazachstanu (planowana realizacja – 2010 r.). W grudniu 2007 r. ruszyła budowa linii kolejowej z Kazachstanu przez Turkmenistan do Iranu. Planuje się eksport 15 mln ton ropy rocznie tym szlakiem. Strony kazachska i irańska prowadzą również rozmowy na temat budowy ropociągu łączącego oba kraje. Nie ulega wątpliwości, że Kazachstan, dążąc do dywersyfikacji odbiorców surowca, będzie zainteresowany współpracą z Iranem²¹. Nie wydaje się jednak, aby miało to decydujący wpływ na stopień zainteresowania eksportem ropy przez Kaukaz Południowy. Współpraca z Iranem wiąże się też z pewnym ryzykiem ze względu na napiętą sytuację międzynarodową wokół irańskiego programu jądrowego.

WNIOSKI I PROGNOZY

Konflikt rosyjsko-gruziński zmusił Azerbejdżan i Kazachstan do podjęcia kroków sugerujących zmniejszenie zainteresowania

współpracą energetyczną z Gruzją. Azerbejdżan zadeklarował chęć rozwoju alternatywnych wobec Gruzji tras eksportu, a Kazachstan wycofał się z projektu budowy rafinerii w Batumi. Posunięcia te należy jednak rozpatrywać jako element gry politycznej mającej na celu uspokojenie Rosji. Podkreślanie możliwości eksportu węglowodorów do Rosji i Iranu służy również jako karta przetargowa i sygnał wobec partnerów zachodnich. W rzeczywistości oba państwa kaspijskie są nadal zainteresowane tranzytem swoich surowców przez Gruzję.

Dla Azerbejdżanu rurociągi BTC i BTE pozostają kluczowymi trasami eksportu ropy i gazu. Transport innymi szlakami (rosyjskim i irańskim) będzie miał nadal znaczenie drugorzędne. Baku jest zainteresowane realizacją projektu Nabucco i jest gotowe pełnić nie tylko rolę dostawcy surowca, ale także inwestora. Sprzedaż gazu na rynkach zachodnich jest dla Azerbejdżanu najbardziej opłacalna ze względu na wysokie ceny za gaz płacone przez państwa UE.

Większość surowców energetycznych Kazachstanu jest obecnie eksportowana przez terytorium Rosji. Astana dąży jednak do dywersyfikacji tras eksportu ropy, będzie więc rozwijać nierosyjskie kierunki

eksportu: do Chin, Iranu, a także najbardziej atrakcyjny kierunek zachodni – szlak południowokaukaski do portów Morza Czarnego i Śródziemnego.

Powodzenie kluczowych projektów zwiększających bezpieczeństwo energetyczne Europy Środkowej i Wschodniej, takich jak gazociąg Nabucco czy ropociąg Odessa–

–Brody–Płock–Gdańsk (OBPG), nie zostało poważnie zagrożone przez sierpniowy konflikt w Gruzji. Wydaje się, że większą przeszkodą na drodze do ich realizacji jest niewystarczające zaangażowanie państw UE, a także światowy kryzys gospodarczy. W przypadku OBPG problemem pozostaje także niejednoznaczne stanowisko państwa tranzytowego – Ukrainy.

21) Kazachstan jest zainteresowany transakcjami swapowymi: sprzedażą ropy kaspijskiej do Iranu w zamian za ekwiwalent w ropy irańskiej w Zatoce Perskiej.